

УДК 1:37

УСПІХ, ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕАЛІЗОВАНOSTI ЖИТТЄВОЇ СТРАТЕГІЇ ЛЮДИНИ

SUCCESS AS AN INTEGRAL CHARACTERISTIC OF THE REALIZATION OF THE HUMAN LIFE STRATEGY

Орел М. П.,
здобувач, Донбаський державний
педагогічний університет (Слов'янськ, Україна),
e-mail: mikhail.orel.7@gmail.com,
ORCID 0000-0002-2426-2203

Orel M. P.,
applicant, Donbass State Pedagogical
University (Slavyansk, Ukraine),
e-mail: mikhail.orel.7@gmail.com,
ORCID 0000-0002-2426-2203

Висвітлюється питання категорії «життєвого успіху», як філософської категорії, важливої цінності особистості. Автор статті досліджує динаміку історичних змін складових категорій «успіх», аналізує поняття з точки зору його соціокультурного значення, окреслює конститууючі особливості концепту (включаючи екзистенційне відношення до складових людського буття, саморефлексію, практичне застосування сутнісних прагнень, досягнення матеріальної та духовної гармонії) та здійснює порівняльний аналіз його концептуального наповнення західноєвропейських та українському суспільствах.

В статті наголошується, що успіх – це не лише матеріальні символи (багатство, гроші і т.п.), він визначається ще й внутрішнім людським самовідчуттям задоволеності, інтересу до життя, активності, духовно-моральним станом. Саме самопізнання є тим способом буття людини в світі, тією культурною нішею, в якій створюється успішна людина. Воно сприяє розкриттю сутнісних устремлень людини, орієнтує на продуктивне проживання власного життя. Підкреслюється, що успішна особистість є об'єктом і суб'єктом суспільно-історичного процесу, для окремої особистості успіх є інтегральною характеристикою реалізованості її життєвої стратегії.

Ключові слова: успіх, успішна особистість, екзистенція, самопізнання, саморефлексія, людина центризм, ідея, мотив.

The article covers the issue of the category of «life success» as a philosophical category, an important value of personality. The author investigates the dynamics of historical changes of the components of the category «success», analyzes the concept from the point of view of its sociocultural significance, outlines the constitutive features of the concept (including existences not related to the components of human existence, self-reflection, the practical application of essential aspirations, achievement of material and spiritual harmony) and exercises a comparative analysis of its conceptual content in Western European and Ukrainian societies.

The article states that success is not only material symbols (wealth, money, etc.), it is also determined by the internal human self-perception of satisfaction, interest in life, activity, spiritual and moral condition. It is self-knowledge that is the way of human existence in the world, the cultural niche in which a successful person is created. It contributes to the disclosure of the essential aspirations of the person, oriented to productive living their own lives. It is emphasized that a successful personality is the object and subject of the socio-historical process, for an individual person's success is an integral characteristic of the implementation of his life strategy.

Keywords: success, successful person, existential, self-knowledge, self-reflection, human centering, idea, motive.

Фундамент успіху – це освіченість та самовдосконалення вміння поєднувати сферу особистих інтересів із загальною течією світового процесу.
(Г. Гегель)

У сучасному інформаційно-комунікативному суспільстві існують різні шляхи особистісного та професійного росту, знято жорсткість заданих

зовнішніх показників успішності, відкритий широкий горизонт можливостей для відчуття людиною своєї успішності, але єдиного шляху, який би вів до абсолютної ідеї життєвого успіху немає, тому актуалізація проблеми досягнення життєвого успіху, як інтегрального результату життєтворчості особистості, є своєчасною і необхідною, бо життєвий успіх стимулює особистість до зростання і саморозвитку, виступає чинником, на який спрямований вектор формування її життєвої стратегії.

Досить часто, зустрічаючись в публіцистичних матеріалах, поняття «успіх» подається без його точної дефініції, як щось само собою зрозуміле. Постає питання трактування поняття «успіху» та виокремлення його найістотніших складових.

Соціальна філософія може розглядати успіх у кількох напрямках: історичних змін змісту поняття «успіх»; конститууючи особливостей концепту «життєвий успіх»; порівняльного аналізу концептуального наповнення поняття західноєвропейських та українському суспільствах; з позиції життєтворчості особистості, формування її життєвої компетентності, співвідносячи з такими категоріальними конструкторами як самоіндефікація, самовизначення, самореалізація та інше.

До авторів, які розробляли дану проблематику, можна віднести Аристотеля, Платона, Сократа, Р. Декарта, П. Рикера, Г. Гезеля, М. Хайдеггера, Ю. Хабермаса, Д. М. Узнадзе, І. С. Кона, М. М. Мамардашвілі, В. С. Стюпіна та інших.

Серед вітчизняних філософів концепцію життєвого успіху розробляють Л. Бевзенко, Г. Головаха, Н. Паніна, Л. Сохань, Г. Тульчинський та інші.

Мета статті: визначення провідних теорій і концепцій стосовно означеної проблеми, аналіз життєвого успіху особистості, як інтегральної характеристики реалізованості життєвої стратегії на шляху людської життєтворчості, що конструює життєве буття людини.

Основою для роздумів про проблеми «успіх і діяльність», «успіх і особистість» стали антропоцентричні напрямки досліджень античної філософії. Бажання раціонально відобразити буття на основі виявлення мотивів та способів дій стало основою погляду на успіх в грецькій культурі. Античні філософи розуміли успішну особистість, як досконалого військового, мислителя, політика. Успіх трактувався відповідно до стародавнього вислову: «за плодами їхніми пізнайте їх». Деякі ідеї античної філософської думки залишилися злободенними і для сьогодення:

– для досягнення успіху необхідно пройти певну освітню підготовку, бути великодушним, мати гарну пам'ять і тонкі почуття, цілісність у пізнанні речей, що дає можливість приймати правильні рішення (Аристотель) [1];

– успіх лідера залежить від набутого досвіду, незважаючи на відсутність самотності та ініціативи (Платон) [2];

– успіх залежить від володіння мистецтвом впливу на суспільну свідомість (Сократ) [3].

Філософські концепції часів Середньовіччя та Відродження поступово спрямовують трактування успіху до усвідомлення вчинку.

Засади, необхідні для розуміння успіху, як мети життя, визначаються на основі ідеї відповідальності людини за свої вчинки. Морально–духовний критерій вважається основою формування успішної особистості. На основі християнського світогляду філософія Середньовіччя розробляє вчення про збагачення душі людської шляхом її самовдосконалення (вчення про внутрішній досвід). Воно стає вихідним пунктом виникнення поглибленої самосвідомості, її спеціального аналізу, зростання інтересу до внутрішнього світу людини як основи, на якій формується мотивація людського успіху [4].

Визначаючи мотив основним компонентом успіху, епоха Відродження породжує протистояння: самовизначення людини та «боротьба мотивів». Філософи Августин, Ф. Аквінський, Ф. Парацельс та інші, порушуючи питання «свободи волі», наполягають на думці, що успішність людської діяльності на пряму залежить від рівня розвитку найкращих якостей особистості, таких як: вимогливість до себе, чесність, допитливість, оптимізм. Здатність впевнено приймати власні рішення, протистояти труднощам, діяти самостійно та інші.

Аналіз провідних ідей вітчизняної філософії людиноцентризму дозволяє визначити доміанти, на яких ґрунтувалося розуміння успішної особистості в українському суспільстві:

- мудрість і милосердя, чесність і смиренність, гідність і досконалість, як моральний ідеал, основу якого утворювали певні риси святих і київоруський князів;
- залежність суспільного успіху від рівня розвитку освіти, української культури;
- піклування про інтелектуальний розвиток наступних поколінь;
- виокремлення трьох форм людського самопізнання: себе, як частки українського народу, своєї індивідуальності, свого існування у зв'язку з Верховною сутністю;
- ідеї громадського обов'язку, відповідальності перед своїм народом, патріотизму, як основи ідеалу успішної людини, успіх якої не уявний, а реально досяжний у цьому житті;
- визнання принципів «сродної праці», визначених Г. Сковородою;
- вивчення себе, «найпотаємніших глибин власного «Я», актуалізація власних можливостей;
- ствердження права на насолоду життям, задоволення земних потреб.

На нашу думку, ствердження успішної особистості, як гордої самодостатньої людини є однією з найцінніших ідей вітчизняної філософії людиноцентризму. Вітчизняна філософська традиція акцентує увагу на екзистенційних факторах людського буття. Християнство не заохочує матеріальні прагнення людини, тому в українському суспільстві тривалий час ціннісна орієнтація на матеріальні досягнення була відсутня.

Націленість в майбутнє, постійний стан пошуку це ті напрями, що визначали процес особистої самореалізації людини, для якої робота цінна не сама по собі, а лише оскільки в ній присутнє духовне начало, служіння людям. Загальнолюдська відповідальність один перед одним визначає її успішність. Людина успішна настільки, наскільки успішні всі поруч, і навпаки.

Історична традиція України в радянський період вказує на первинність цілого – держави, як єдності. Не існувало індивідуалізму, як відокремленості. Всі відповідальні за всіх. Особистість і суспільство в ідеалі постають, як єдине органічне ціле. Таким чином, в українському культурному контексті не існує єдності між екзистенційним змістом успіху і його зовнішнім соціальним виявом [5, с. 115].

Серед російських філософів в екзистенційному ракурсі проблему успіху розглядають М. О. Бердяєв, С. Л. Франк, Г. В. Флоровський, Г. В. Плеханов, В. С. Соловйов та інші. Не залишають поза увагою проблему формування успішної людини і сучасні представники російської соціальної філософії М. М. Ма–мардашвілі, Г. І. Петров, Г. П. Щедровицький та інші. Окремі висловлювання Д. Анічкова, М. Бакуніна, Д. Веневітова, П. Кропоткіна висвітлюють нові погляди на можливість забезпечення успіху:

- на основі заперечення будь–якого гноблення авторитету та влади (М. Бакунін);
- основних чинників спадковості, оточення і взаємодопомоги (Д. Анічков, П. Кропоткін);
- усунення негативних якостей особистості, які заважають їй стати успішною (А. Новіков).

За твердженням З. Соловйова, щоб досягти успіху «істота повинна перш за все існувати, потім вона повинна бути живою, потім – бути свідомою, далі – бути розумною і, на останок – досконалою» (З. Соловйов). Саме завдяки науковим доробкам російських філософів трактування поняття «успіху» набуло мисленнєво–послідовного, логічного тлумачення. Індивідуальний успіх міг реалізуватись в руслі соціальних орієнтирів, зв'язків та ідеалів. При особистісній відповідності їм, індивідуальний успіх забезпечувався в заданих суспільством характеристиках. Успішною вважалася та людина, яка засвоювала суспільні ідеали, могла піднести себе, або бути піднесеною до них [5, с. 113].

В західній філософії субстанційна характеристика успіху – це індивідуальний успіх особистостей, які створюють цілісність. Змагальний принцип західного суспільства зробив соціальне самоствердження вирішальним фактором успіху, тому, якщо людина соціально самоствердилася, то її можна вважати успішною. Як наслідок, вся екзистенційна наповненість спрямовується на зовнішнє середовище. Як відмічає Е. Фромм, при такій інтенсивній всеохоплюючій економічній діяльності успіх і матеріальний зиск стають самоціллю, а людина розглядається як засіб, що сприяє ствердженню економічної системи, збільшенню капіталу, і не для власного щастя, а заради самого капіталу [6, с.

87]. Для західноєвропейського варіанту характерна єдність між уявленнями про успіх і їх практичною реалізацією.

В працях західноєвропейських вчених (як свідчить аналіз літератури з розвитку окресленої проблеми) змістове наповнення понять «успішна особистість», «успіх» формувалося на принципах:

- корисності (І. Бентал);
- порядку і прогресу (О. Кант);
- закономірності, свободи та гуманізму (Ж. Вольтер та Ж. Монтеск'є).

Одним з визначальних напрямів досягнення успіху в західноєвропейському суспільстві вважалося стійке усвідомлення потреби в діяльності, в основі якої – амбіції та мудрість. Наголошуючи на природній рівності людей автори теорії, в яких визначався вплив інтелекту, почуттів і волі на будь-яке досягнення особистості (інтелектуалізму, емотивізму та волонтаризму) наполягали на вирішальній ролі середовища у формуванні успішної особистості. Вони вважали, що вплив середовищ позбавляє особистість мотиваційної невизначеності, висуваючи на перший план проблему прийняття рішення з можливістю його подальшої оцінки, співвіднесення з еталоном моральним, пізнавальним, естетичним [4, с. 258].

Німецький вчений Ф. Ніцше презентував власну «філософію життя», яка стверджує, що успіх досягається волею до влади, прагненням до могутності, самоствердження. Вчений вважав, що життя знаходиться в процесі постійного становлення, вічної боротьби з слабкою волею. Людина звертається до найпотаємніших станів свого буття і таким чином визначає тип власної поведінки, який в подальшому визначатиме її життєвий і професійний успіх [4, с. 258].

Своєрідне розуміння успішної особистості та механізмів економічного успіху на основі нових відносин суспільства з культурним минулим, в результаті якого створюються нові культурні сенси і значення, представлено у філософських теоріях лауреатів Нобелівської премії А. Камю, Б. Рассела та П. Бергстона, де успішна особистість – це досконалий професіонал, який володіє такими якостями:

- «могутнім потоком творчого натхнення, через який проходить шлях «життєвого прориву» (П. Бергстон);
- почуттям відповідальності та далекоглядністю (М. Вебер);
- ірраціональною інтуїцією, яка є божественним даром і дана тільки обраним (А. Камю, Б. Рассел).

Для цих філософів основним питанням стало практичне приведення у відповідність чуттєвості людини та її інтелекту.

У сучасній українській філософії серед важливих наукових теорій формування успішної особистості найбільш значущими є концепції «життєвого успіху», розроблені Л. Сохань та Л. Бевзенко. Успіх в них трактується як інтегральна характеристика реалізованості конкретних планів, цілей, стратегій поведінки людей. Л. Бевзенко вказує на «мінливий ціннісний статус категорії «успіх»

на зламі культур та епох». Порівнюючи вимоги, які висуває східна та західна культура до успішної особистості, Л. Бевзенко визначає розуміння успіху як найбільш соціально схвалюване на даний момент досягнення, в якому можна виокремити декілька найістотніших складових:

- матеріальні символи успішності (гроші, багатство, матеріальні цінності, їхній сенс лише в культурно завданому уявленні);
- культурні витоки колективістських та індивідуалістичних установок, їх вплив на процес формування індивідуальної формули успіху;
- суб'єкт (або суб'єкти) здійснення життєвих планів і забезпечення їхньої успішності в різних культурних контекстах [7, с. 34, 35].

Концепція життєвого успіху, розроблена Л. В. Сохань, є послідовною та оригінальною, оскільки характеризує успішну особистість наголошує на пріоритеті таких критеріїв, як «воля до життя», «смак до життя», «задоволення життям» та інші. Ці критерії виявляються в орієнтації на свої власні сили, в досягненні запланованої мети, відчутті радості буття, переживанні щастя, впевненості у собі. «Прагнення до успіху обов'язково повинно доповнюватись твердою впевненістю – я вмію, я можу. Саме це робить людину спокійною, впевненою в будь-яких складних обставинах» [8, с. 131–134], – стверджує Л. В. Сохань. постійну психологічну готовність до дії в різних життєвих ситуаціях та наявність відповідної мотивації філософ вважає також досить актуальними для формування успішної особистості.

На осмислення відмінностей і схожостей між життєвим, професійним та творчим успіхом направлена робота Г. Тульчинського «Розум, воля, успіх». Автор наголошує, що успіх існує в чотирьох основних формах:

- «успіх – популярність», тобто «результативний» успіх, який приносить людині соціальне визнання;
- «успіх – подолання» труднощів, перш за все – само подолання;
- «успіх – визнання», що виражається у значущому для людини «визнанні»;
- «успіх – реалізація» покликання, коли значущі не результати, а сама діяльність [9, с. 143].

Вони можуть трактуватися як рівні само-реалізації особистості. Особистісна мотивація поступово зростає на кожному з цих рівнів. В системі мотивації поведінки особистості Г. Тульчинський виділяє два напрямки: мотивація запобігання невдачі та мотивація успіху як досягнення результату [9, с. 195].

Визначаючи успіх як оцінку категорію, деякі дослідники (серед яких Д. Дементій, Ю. Паніна, О. Сколенко та інші) підкреслюють, що один і той же результат діяльності може сприйматися як успіх чи поразка. Це залежить як від ситуації, в якій відбувається діяльність, так і від оцінювання у конкретному соціальному середовищі.

Публічно визнаний успіх фіксує або значне просування в напрямку досягнення мети або повне

її досягнення. Це стосується зовнішньої «щодо самої особистості оцінки, хоча в деяких випадках найголовнішою є, – як наголошує Є. Головаха, – саме самооцінка успішності» [10, с. 88].

Успішна людина є об'єктом і суб'єктом суспільно-історичного процесу. Вона стає успішною за умови, якщо щоденно переконує світ у значимості свого соціального проекту, якщо пізнає себе особистісно і відбудеться соціально. Самопізнання успішної людини, як уважне екзистенційне ставлення до сутнісних складових свого буття, повинно обов'язково доповнюватись адекватним сприйняттям соціального контексту, бо індивідуальну структуру успішної особистості визначає саме різноманітність зв'язків з суспільством.

Проведене дослідження дає підстави для подальшого пошуку, наприклад, в напрямку простеження впливу соціального успіху. Як етично – обґрунтованого принципу, на формування життєвої компетентності особистості.

Список використаних джерел

1. 'Філософський енциклопедичний словник', 2002, за ред. В. Шинкарука, К.: «Абрис», 742 с.
2. 'Хрестоматія по історії філософії', 1998, сост. Н. Г. Иванов, М., Т.1, 448 с.
3. 'Філософія': навч. посібник, 1991, за ред. І. В. Бичка та ін., К.: *Либідь*, 456 с.
4. Мозгал'ова, Н.Г., 2014. 'Еволюція ідеї формування успішної особистості вчителя у філософській традиції', *Гілея*, К., Вип.80 (№1), с.257–258.
5. Степанова, С.Н. 'Образование в ракурсе философии успеха'. [online] Доступно: [http // cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie – v – rakurze – filosofii – uspeha](http://cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie-v-rakurze-filosofii-uspeha).
6. Фрамм, Э., 1995. 'Бегство от свободы': пер. с англ., общ. ред. П. С. Гуревича, М.: *Прогресс*, 256 с.
7. Бевзенко, Л., 2000. 'Зміст життєвого успіху: соціально-культурологічний контекст', *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, №31, с.34–49.
8. Сохань, ЛВ., 1997. 'Філософія життєвого успіху', *Дніпро*, №9–10, с.130–136.
9. Тульчинський, ГЯ., 1990. 'Разум, воля, успех. О философии поступка', Л., 214 с.
10. Головаха, С., 2002. 'Критерії і форми політичного успіху: методи вимірювання: результати дослідження актуального і потенційного успіху політичних лідерів України', *Соціологія, теорія, методи, маркетинг*, №2, с.86–101.

References

1. 'Filosofs'kyj encyklopedychnyj slovnyk (Philosophical Encyclopedia Dictionary)', 2002, za red. V. Shynkaruka, K.: «*Abrys*», 742 s.
2. 'Hrestomatija po istorii filosofii (Readings on the history of philosophy)', 1998, sost. N. G. Ivanov, M., T.1, 448 s.
3. 'Filosofija (Philosophy)': navch. posibnyk, 1991, za red. I. V. Bychka ta in., K.: *Lybid'*, 456 s.
4. Mozgal'ova, N.G., 2014. 'Evoljucija idei' formuvannja uspishnoi' osobystosti vchytelja u filosofs'kij tradycii' (Evolution of the idea of forming a successful teacher's personality in the philosophical tradition)', *Gileja*, K., Vyp.80 (№1), s.257–258.
5. Stepanova, S.N. 'Obrazovanie v rakurse filosofii uspeha (Education in the perspective of the philosophy of success)'. [online] Dostupno: [http // cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie – v – rakurze – filosofii – uspeha](http://cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie-v-rakurze-filosofii-uspeha).
6. Framm, Je., 1995. 'Begstvo ot svobody (Escape from freedom)': per. s angl., obshh. red. P. S. Gurevicha, M.: *Progress*, 256 s.
7. Bevzenko, L., 2000. 'Zmist zhyttjevogo uspihu: social'no-kul'turologichnij kontekst (The content of life's success: the socio-cultural context)', *Sociologija: teorija, metody, marketing*, №31, s.34–49.

8. Sohan', LV., 1997. 'Filosofija zhyttjevogo uspihu (The philosophy of life's success)', *Dnipro*, №9–10, s.130–136.

9. Tul'chins'kij, GJa., 1990. 'Razum, volja, uspeh. O filosofii postupka (Mind, will, success. About the philosophy of the act)', L., 214 s.

10. Golovaha, Je., 2002. 'Kryterii' i formy politychnogo uspihu: metody vymirjuvannja: rezul'taty doslidzhennja aktual'nogo i potencijnogo uspihu politychnyh lideriv Ukraїny (Criteria and forms of political success: measurement methods: results of research of actual and potential success of political leaders of Ukraine)', *Sociologija, teorija, metody, marketing*, №2, s.86–101.

* * *